

A szelíd politológus

Szabó Márton egyike a keveseknek a magyar politikatudományban, de a magyar szellemi életben is, aki szívósan, megállíthatatlanul tör célja felé, mióta csak szellemi értelemben meglátta a napvilágot. A sors nem könnyítette meg útját, hiszen olyan helyen és időben kezdett politikai tanulmányokkal foglalkozni, ahol és amikor politika a szó igazi értelmében nem volt, nem lehetett, mert nem volt szabadság, márpedig, mint a szerző mondja a könyvében, amelyről most írok, „a politika maga a szabadság”.

Szabó Márton gályapadon rendezett be laboratóriumot. Áttekintette a számára kínálkozó utakat, s megtalálta az egyetlen, melyen azóta is jár. Nem lett leíró politológus, aki a politikai élet változatait és azok változásait veszi számba Linnéhez méltó buzgalommal. De nem lett belőle politológiai felhőjáró, Bibó István kifejezésével élve „túlbeszített lényeglátó” sem, aki az igazságosság, együttműködés, egyenlőség csodálatos eszményét kergeti, s nem veszi észre, hogy miközben a politikai racionalitás bűvöletében írja műveit, térdig gázol a vérben.

A könyv,^[1] amelyről írok, különösképpen alkalmas a szerző által megtett út felmérésére, mivel a kötetben összegyűjtött írások nem a jelenben jöttek létre, egyike-másika a tudományos életpálya születésének idejéhez köthető, s a monográfiákban testet öltő életműnek mintegy melléktermékei. Mégsem mondhatjuk, hogy a kötet írásai mellékesek lennének. Az első részben a politikaelmélettel kapcsolatos tanulmányait gyűjtötte csokorba a szerző. Itt alapvetően fontos elméleti tételek kifejtését találhatjuk, amelyek segítik a szerző korábban írt nagy műveinek a megértését, s egyértelművé teszik, hogy Szabó Márton nem véletlenül talált rá az egyetlen számára lehetséges útra a politikatudományban, amelynek lényege a politika teljesen újszerű, minden konvencionálisától mentes felfogása, s amelyet ő és tanítványai diszkurzív vagy interpretatív politológiának neveznek.

Ha a politika maga a szabadság, akkor nyilvánvalóan kell legyen egy olyan tér, ahol ez a szabadság magától értetődően, feltartóztathatatlanul megnyilvánul, s Szabó Márton ezt a diskurzusban találja meg, amelyet rendkívüli találékonysággal és leleményességgel világít

[1] Szabó Márton (2014): *Kötőjelek. Írások tudományról, politikáról, közéletéről*. L'Harmattan Kiadó, Budapest. 388 p.

át, mutat be, s tesz tudományos elemzések vagy élvezetes publicisztikai írások tárgyává a kötet más részeiben. A politikai diskurzus a lehetőségek s egyben a harc és küzdelem terepe, amelyben a szereplő, a politikai aktor lehet zsarnok, felvilágosodott uralkodó, demokratikusan megválasztott vezető és még sok más mindenki, akiket Szabó egyébként egy külön monográfiában mutatott be pár évvel ezelőtt. Szerzőnk azonban nem áll meg a szereplőknél, esetleg azoknál, akiket a sors arra rendelt, hogy feltépje a szükségszerűség láncát, kiragadva abból a leggyengébb láncszemet. A politika aktora nem lehet néma, mondja Szabó Márton, s ez a gondolat áthatja nemcsak ezt a könyvet, hanem az egész életművét is. A politika beszéd, melynek nem célja a hagyományos értelemben vett információ adás, annál inkább a hatás, a felszólítás, a kérés, az ígéret, a ki-és befogadás, a lét alakítása.

Szabó Márton hozta be a magyar politikatudományba az interpretatív paradigmát, amelynek az alkalmazása igen termékeny a kulturális antropológiában, a szociálpszichológiában. Az interpretáció révén a politika lényegéhez tartozó szabadság kiterjed mindenkire, aki részt vesz a diskurzus formálásában. Egy eredendő demokratikus tér keletkezik, amely azonban esetleges apriori tökélyével nem nyomasztja a tökéletlen valóságot. Szabó szelíden csak annyit állít, hogy a politikai jelentések kincsesháza mindenki előtt nyitva áll, de az már a politikán kívüli tényezők függvénye, hogy ki, mikor, mennyit hoz ki ebből a házból, s mit visz be.

Különleges intellektuális izgalom forrása, ahogyan Szabó a szelíd, interpretatív paradigma karámjába képes beterelni egy olyan „vad”, éppen nem szelídségről ismert gondolkodókat mint Martin Heidegger és Carl Schmitt. Heideggerrel együtt vallja, hogy a szembenállás a diskurzus kovásza, mely nélkül elrejtettek maradnánk magunk és mások előtt egyaránt. Mesterien alkalmazza Schmitt „das Politische” néven elhíresült s mára klasszikus gondolatát a politika természetéről, miközben nem esztétizálj, nem idealizálja, és semmi kétséget nem hagy afelől sem, hogy nem osztja Schmitt tragikusnak bizonyult vonzódását a Führeprinzip iránt. Ugyanakkor tudja, hogy Schmittet éppen a politikai diskurzus és a politikai episztemológia szempontjából nem lehet megkerülni, hiszen a hatalom akarat és cselekvés, mely szövetségesek nélkül tehetetlen, s ahol szövetségesek vannak, ott ellenfeleknek is kell lenniük.

Másik vonala Szabó szelíd politikaelméletének a Schmitt nyomába lépkedő Kosselleck irányának követése. Reinhart Kosselleck éppen Szabó Márton fordításának és elemzésének köszönhetően vált először elérhetővé a magyar olvasók számára. Szabó jól érzi, hogy a politikai diskurzusok ereje a Kosselleck által művelt fogalomtörténeti módszer révén tárható fel, hiszen a politikai szabadság nemcsak a jövőre, hanem a múltra is kiterjed, vagy mint az egyik tanulmányának alcímei jelzik: a jelen flexibilis, a múlt választható, a jövő nyitott. Aki tehát ma mond valamit a nemzetéről, az államról, az egyenlőségről, az nem a semmiből, hanem a múltból jön, s ereje nem az újdonságában, hanem az újraértelmezésben van.

A sok remekbe szabott írás közül kiemelném a közjó dilemmáit taglaló cikket, melyet Szabó 1999-ben írt. A „közjó” látszólag csak egy szó, de mint a cikkből kiderül, a modern politika egyik alapszava. Törékeny, sérülékeny, de aki ezt a szót nem megfelelően használja, az rálép a zsarnokság vagy az anarchia sikamlós útjára. A közjó ugyanis, mint a szerző írja, „diszkurzív és dialogikus” karakterű, s mint ilyen, a politikai közösség egészének a szava. Ma talán még inkább fontos Szabó Márton óvása, miszerint ha „bárki is, ráadásul jelentős hatalmi pozícióból, úgy beszél ellenfeleiről, mintha a közrossz bűnébe estek volna, akkor elkezdett a diktatúrák nyelvén beszélni, mégha esetleg meggyőződéses demokratának is vallja magát”.^[2]

A kötetet egy 2012-ben készült interjú zárja. Ha az olvasó eddig nem jött volna rá, az interjú olvasásakor feltétlenül rájön, hogy A diszkurzív politikatudomány alapjai (2003), a Politikai idegen (2006) és a Politikai episztemológia (2011) szerzője a nyugati szellem preszokratikusokkal kezdődő hagyományát folytatja, itt és most, Magyarországon. E hagyományt a „bizonytalanság szépsége” avagy az élet nyitottsága élteti, ami nélkül nem lenne ember, s nem lenne társadalom, mert a bizonytalanság szépsége maga a szabadság.

[2] Uo. 365.